

Olterterperkring Cursus B, 3 februari 2020

KRONIEKEN: OP ONGENADE OF GENADE

Dr Harm van Grol, Olterterperkring, 3 februari 2020

Lezen: 2 Koningen 23,21-23

[Koning Josia beval het volk:]

‘Vier Pesach ter ere van de HEER, uw God, zoals het hier in het boek van het verbond beschreven staat.’

Sinds de tijd dat de rechters Israël bestuurden was Pesach namelijk niet meer op die manier gevierd, ook niet in de tijd van de koningen van Israël en Juda. Pas in het achttiende regeringsjaar van koning Josia werd in Jeruzalem weer op de juiste wijze Pesach gevierd ter ere van de HEER.

Wat staat er in Kronieken? Lezen: 2 Kronieken 35,1-19

[Koning] Josia vierde in Jeruzalem Pesach ter ere van de HEER. Op de veertiende dag van de eerste maand werden de dieren voor het pesachoffer geslacht. ²Hij liet de priesters aantreden om hun taken uit te voeren en spoorde hen aan hun dienst in de tempel van de HEER plichtsgetrouw te volbrengen. ³En de Levieten, die heel Israël onderwijzen en voor de dienst van de HEER geheiligd zijn, droeg hij op: ‘Zet de heilige ark neer in de tempel die koning Salomo van Israël, de zoon van David, heeft gebouwd. U hoeft de ark niet meer op uw schouders mee te dragen. Voortaan kunt u zich volledig wijden aan de dienst van de HEER, uw God, en zijn volk Israël. ⁴Neem per familie en afdeling uw plaatsen in, overeenkomstig de voorschriften van koning David van Israël en zijn zoon Salomo. ⁵Voor elke groep families van uw volksgenoten moet in het heiligdom een afdeling van de Levitische families gereedstaan. ⁶Slacht de dieren voor het pesachoffer. Heilig u en *bereid* voor uw volksgenoten het pesachoffer zoals de HEER het bij monde van Mozes heeft bevolen.’

⁷Koning Josia had voor alle aanwezigen van het gewone volk uit zijn eigen vermogen dieren voor het pesachoffer ter beschikking gesteld, dertigduizend lammeren en geitjes, en bovendien nog drieduizend runderen. ⁸Ook de raadsheren van de koning stelden met gulle hand bijdragen ter beschikking van het volk, de priesters en de Levieten. Chilkia,

Zecharja en Jechiël, die in de tempel van God de leiding hadden, schonken aan de priesters zesentwintighonderd dieren die als pesachoffer geschikt waren en driehonderd runderen.⁹ De leiders van de Levieten, Konanjahu en zijn broers Semaja en Netanel, Chasabja, Jeiël en Jozabad, stelden vijfduizend lammeren en geitjes en vijfhonderd runderen ter beschikking van de Levieten.

¹⁰Toen alles voor de dienst in gereedheid was gebracht, de priesters hun vaste plaatsen hadden ingenomen en de Levieten zich per afdeling hadden opgesteld, zoals de koning had bevolen,¹¹ werden de dieren voor het pesachoffer geslacht. De priesters goten het bloed uit en de Levieten vilden de offerdieren.¹² Zij verwijderden ook de delen die verbrand moesten worden en deelden die uit aan de families van het gewone volk, zodat die ze aan de HEER konden aanbieden zoals in het boek van Mozes is voorgeschreven. Hetzelfde gebeurde met de runderen.¹³ Het vlees voor het pesachoffer werd, anders dan dat voor de overige offers, dat in kookpotten, pannen en schalen werd bereid, boven het vuur geroosterd, zoals de regel voorschrijft, en meteen onder het volk uitgedeeld.¹⁴ Daarna maakten de Levieten ook voor zichzelf en voor de priesters het pesachmaal klaar. De priesters, de nakomelingen van Aäron, waren namelijk tot in de nacht bezig de vette delen van de offers te verbranden. Daarom bereidden de Levieten behalve voor zichzelf ook voor de priesters het pesachoffer.¹⁵ Ook de zangers, de nakomelingen van Asaf, konden op hun post blijven, zoals koning David en zijn zieners aan Asaf, Heman en Jedutun bevolen hadden, evenals de poortwachters die bij alle poorten stonden opgesteld. Er was niets dat hen ervan weerhield hun plicht te vervullen, want hun verwanten, de Levieten, bereidden voor hen het pesachoffer.

¹⁶Zo herstelde men die dag op bevel van koning Josia de dienst aan de HEER in ere door Pesach te vieren en offers te brengen op het altaar van de HEER.¹⁷ Alle aanwezige Israëlieten vierden Pesach en daarna het feest van het Ongedesemde brood, zeven dagen lang.¹⁸ Sinds de dagen van de profeet Samuël was Pesach in Israël niet meer op deze manier gevierd. Geen van Israëls koningen had Pesach gevierd zoals Josia nu deed met de priesters en de Levieten en allen die uit Juda en Israël waren gekomen en de inwoners van Jeruzalem.¹⁹ Het was in het achttiende regeringsjaar van Josia dat Pesach weer op deze manier gevierd werd.

Wat zullen we zeggen? Indien u bij deze passage in slaap gevallen bent of indien u misselijk werd van de lammeren, bent u niet uit het goede Kronieken-hout gesneden. Dit is Kronieken ten volle uit: de tempeldienst tot in de kleinste details.

Het eerste deel: geschiedschrijving, perspectief en intentie

- *Kronieken is geschiedschrijving.*

Dat is een pikante uitspraak in deze cursus. De inleiding op deze cursus zegt immers het volgende: ‘In de Geschriften vind je allerlei vormen van reactie, van antwoord, op Thora en Profeten. Wat opvalt is: nergens gaat het om geschiedschrijving. Overal gaat het om de weg die God met mensen gaat.’

Kronieken is geschiedschrijving. Het boek vertelt de geschiedenis van Adam tot het einde van de ballingschap. Het boek Ezra-Nehemia is ook geschiedschrijving, en vertelt van een bepaalde episode na de ballingschap. Ook dat boek behoort tot de Geschriften. Oeps.

De inleiding zet twee zaken tegenover elkaar: geschiedschrijving en dat het gaat om de weg die God met mensen gaat. Maar die twee zaken vloeken niet met elkaar, ze sluiten elkaar niet uit. Geschiedschrijving is de typering van een genre. Bij genre gaat het om het type tekst, de soort – je hebt liederen, gedichten, profetieën, wetten en ook geschiedschrijving. ‘Dat het gaat om de weg die God met mensen gaat’ is een typering van de inhoud of de intentie of het perspectief van een tekst, niet van het genre, niet van het soort tekst. Zo is het goed mogelijk dat Kronieken een geschiedschrijving is waarin het gaat om de weg die God met mensen gaat.

Het is niet mijn bedoeling de samensteller van het cursusboekje een lesje te leren. Het punt dat ik hier maak is wezenlijk, wezenlijk voor het vervolg van de lezing. Hedendaagse geschiedschrijving kan streven naar een zekere objectiviteit, bijvoorbeeld door uiteenlopende standpunten te belichten. Meestal en dat geldt zeker voor de antieke geschiedschrijving is geschiedschrijving subjectief, kortom een visie op de gebeurtenissen vanuit één perspectief, met één intentie.

Een eerste conclusie die we mogen trekken is, dat onze belangrijkste vragen zullen moeten zijn: Vanuit welk perspectief beschrijft Kronieken de geschiedenis van Israël? Met welke intentie vertelt het boek die geschiedenis? Deze vragen zijn des te dringender omdat de geschiedenis van Israël al verteld is, in Samuël en Koningen. Er is al een geschiedschrijving. Logischerwijze betekent dat dat er iemand is geweest die niet tevreden was met die oudere presentatie van de geschiedenis van Israël. Kronieken doet

het nog eens dunnetjes over, maar waarom? waartoe? Blijkbaar was het perspectief en de intentie van Samuël-Koningen niet toereikend voor de schrijver van Kronieken.

- *Laten we dan Kronieken tegenover Samuël-Koningen stellen*

Hoe staat het dan met het perspectief en de intentie van Samuël-Koningen? De boeken zijn een poging de ondergang van Israël te verwerken. Men is aan deze boeken begonnen te schrijven na de val van het Noordrijk. De Assyriërs hebben in 722 Samaria verwoest en de bevolking gedeporteerd. Honderdveertig jaar later was het Zuidrijk aan de beurt. De Babyloniërs hebben in 587 Jerusalem verwoest en de bevolking in ballingschap gevoerd. Verwoesting op verwoesting. Het einde van Israël en Judea. De dringende vraag voor de overlevenden was: waarom? Waarom is dit gebeurd? Wat hebben we gedaan dat? De boeken Samuël en Koningen geven op deze vraag een antwoord. Wij hebben het aan onszelf te danken, aan onze afgoderij. Wij hebben niet geluisterd naar de profeten (2 Kon 17).

Hoe staat het dan met Kronieken? Het boek stamt uit de vierde eeuw, midden, einde, misschien het begin van de derde eeuw vóór onze jaartelling. De Tora en de Profeten hebben hun vorm al gekregen. Kronieken gebruikt de tekst van Samuël-Koningen en citeert daaruit hele lappen tekst. Hoe is de situatie? Het land Israël is al eeuwen een provincie in een wereldrijk en niet groter dan Juda, Judea, een fractie van het oude Zuidrijk. De tempel van Jeruzalem is het religieuze centrum. Daar ligt ook steeds meer de politieke macht, bij de hogepriester. In die kleine maar vitale wereld is Kronieken ontstaan.

Waarom heeft de schrijver van Kronieken de moeite genomen om de geschiedenis van Israël opnieuw te beschrijven? Op welke dringende vraag wil de schrijver antwoord geven. Hij is in ieder geval niet geïnteresseerd in de oude vraag naar de reden van verwoesting en ballingschap, want dan had zijn boek niet hoeven schrijven. Maar wat beweegt hem dan wel?

Mijn stelling is dat *Kronieken wil tonen hoe het na-exilische bestaan in Judea diepe wortels heeft in de voor-exilische geschiedenis van Israël, en dan met name de centrale, alles bepalende positie van de tempel en de daarbij horende eredienst*. Misschien is nog beter om te zeggen: *er is een enorme continuïteit. Wij zingen wat David al liet zingen*.

Kronieken vertelt de geschiedenis en gaat over het heden.

Het thema van Kronieken is de tempel. Misschien moet je zeggen zij is het achterliggende thema, het thema achter alle themata. Als er iets voorondersteld wordt of verondersteld, is het wel de tempel.

Het gaat in Kronieken om de bouw van de tempel tot in de details, om de organisatie van de eredienst tot in de details, om de organisatie van het tempelpersoneel, om de koning die dit alles regelt, koning David, en om koning Salomo, die als zijn vader alles heeft georganiseerd alleen nog op de knop hoeft te drukken. Maar meer nog dan om deze uiterlijkheden gaat het om de betekenis van de tempel voor de Judeeërs, de zin van de tempel in het dagelijks leven, de plaats van de tempel in de maatschappij, het land, het volk. Het is de vanzelfsprekende spil van de tweede tempel spiritualiteit.

Kronieken vertelt het oude verhaal van Samuël-Koningen op zijn eigen manier, niet zozeer omdat het een eigen kijk heeft op de geschiedenis, maar omdat het wil laten zien hoe de tempel wortelt in de voor-exilische werkelijkheid, hoe de tempel een meer dan eeuwenoude geschiedenis heeft of, meer polemisch gezegd, hoe die tempel van Kronieken *geen* uitvinding is van na de ballingschap, wat die natuurlijk in vele opzichten wel is. In de voor-exilische geschiedenis van Kronieken is zichtbaar wat de tempel voor de na-exilische schrijver en de zijnen betekent. Kronieken vertelt de geschiedenis en gaat over het heden.

Het boek begint met geslachtslijsten, negen hoofdstukken lang, van Adam tot vandaag de dag, dat is het heden van Kronieken. Bij deze lijsten drie punten: (1) de stam Juda krijgt alle aandacht, om twee redenen: allereerst, Juda is de enige overlevende stam van de twaalf; het boek Kronieken is het boek van deze stam; en vervolgens, koning David is een afstammeling van Juda. (2) Ook de stam Levi krijgt veel aandacht, hier gaat het om de tempel en het tempelpersoneel. (3) De echte verrassing komt op het einde. In hoofdstuk negen vinden we een lange lijst van ballingen die zijn teruggekeerd naar Judea. Zo beginnen de lijsten bij Adam en eindigen bij de generaties van na de ballingschap. Judea van na de ballingschap heeft zich zo ingeschreven in het volk van eeuwen her. Eigenlijk kun je dat ook al

eerder zien, bij David. Ook dan schetst Kronieken meteen de afstammelingen van koning David tot ver na de ballingschap. Zo zie je dat daar de interesse van de schrijver ligt: bij **het heden**. Nog iets: Geslachtslijsten zijn belangrijk voor de schrijver omdat afstamming voor de na-exilische bevolking van Juda extra belangrijk is. Een geslachtslijst bewijst dat je erbij hoort, en welke status je hebt, en kan zo de kloof van vernietiging en ballingschap overbruggen.

Na een hoofdstukje over Saul beginnen de hoofdstukken over David en Salomo. Zij vormen het middendeel van Kronieken, 28 hoofdstukken lang, van 1 Kronieken 11 tot en met 2 Kronieken 9. De genoemde thema's komen in deze hoofdstukken uitgebreid aan de orde. We noemen alleen wat details. Zoals dit: Davids jeugd wordt weggelaten, zijn zalving tot koning is in drie verzen gedaan, en het eerste wat hij doet, is Jeruzalem veroveren, de bergvesting Sion. Het tweede wat hij doet, is de ark halen om deze naar Jeruzalem te brengen.

Het halen van de ark is voor de schrijver dé gelegenheid om breed uit te pakken over de eredienst. De priesters en levieten worden opgetrommeld. Een deel van de Levieten vormt een orkest en koor. Zij allen vormen een indrukwekkende stoet maar de tijdgenoten van de schrijver zullen er vooral **hun eigen tempelliturgie** in herkend hebben, en zo gaat het door. Hoogtepunt is een lang loflied, waarbij David opmerkt dat men de lof Gods *voortaan* met *dit* lied moet zingen. *Voortaan*. Dit lied is dan ook een creatie die bestaat uit delen van Psalm 105, 96 en 106, **alle na-exilische psalmen**. Aan het slot van hoofdstuk 16 legt David de organisatie van de eredienst vast.

De tempelbouw en organisatie van de cultus

De ark staat in Jeruzalem. Nu is het voor David tijd om verder te denken. Om u een indruk te geven van het belang van tempel en cultus geef ik een opsomming van de onderwerpen van diverse hoofdstukken.

1 Kronieken 17 gaat over de wens van David een tempel te bouwen. Hoofdstuk 22 gaat over de voorbereidingen voor de tempelbouw, hoofdstuk 23 over de indelingen en taken van de levieten, hoofdstuk 24 over de indeling van de priesters en de indeling van de overige levieten, hoofdstuk 25 over de zangers, hoofdstuk 26 over de poortwachters en over de schatbewaarders, de rechters en de bestuursambtenaren, hoofdstuk 27 over de indeling van de overige Israëlieten.

Dan draagt David zijn taken over aan zijn zoon Salomo. In 2 Kronieken volgen dan in hoofdstuk 2 de voorbereidingen voor de tempelbouw, in hoofdstuk 3 en 4 de bouw en de inrichting van de tempel en in hoofdstuk 5, 6 en 7 de inwijding van de tempel.

De hoofdstukken vanaf 2 Kronieken 10 gaan over de sores van het Zuidrijk. De verhalen over het Noordrijk worden in het algemeen weggelaten. In de meestal droeve geschiedenis valt de beschrijving van koning Hizkia op. Hoofdstuk 29-32. Twee hoofdstukken gaan over de renovatie van de tempel en over het vieren van Pesach. Zij zijn een parallel van de twee hoofdstukken over koning Josia, hoofdstuk 34-35. We hebben er in het begin een stuk van gelezen.

Het boek eindigt met het edict van Cyrus, wat in zijn geheel gaat over de herbouw van de tempel. Daarop loopt het uit.

Kronieken bevat geen diepe gedachten

Kronieken bevat geen diepe gedachten. De tekst die het meest van al terugkeert in Kronieken, is ‘Eeuwig duurt zijn trouw’, *le’olam chasdo*, een mantra. Een tekst die in al zijn eenvoud de eredienst typeert. Denk aan Psalm 136:

Loof de HEER, want hij is goed

– eeuwig duurt zijn trouw –

loof de allerhoogste God

– eeuwig duurt zijn trouw –

loof de oppermachtige Heer

– eeuwig duurt zijn trouw –

die wonderen doet, hij alleen

– eeuwig duurt zijn trouw –

die de hemel maakte, met wijsheid

– eeuwig duurt zijn trouw –

en zo 26 verzen, eeuwig duurt zijn trouw.

Mantra, cultus, liederen, offers, gebeden. Een majestueus gebouw, een klerikale wereld van priesters en levieten, cirkels van heiligheid. En dan jij, leek, bezoeker, pelgrim, die daarin opgaat, die zich daarin laat meevoeren. Tempel is geen rationeel gegeven, geen diepe gedachte, geen intellectuele schat, tempel is een wereld die je ondergaat, waarin je jezelf verliest, een wereld van God, DE wereld van God.

De tempel is het huis van God. Zoek je antwoorden op vragen die je hebt, bezoek dan de tempel, zoek God op, raadpleeg hem – *baqasj* en *darasj* zijn de geëigende handelingen, zoeken en raadplegen. Zoek je vergeving en een nieuw begin, ga dan naar de tempel en doe de rite.

Koning Salomo spreekt een gebed bij de inwijding van de tempel. Ik zal enkele passages uit dit lange gebed lezen. Het is een tekst die ook al in Koningen stond, maar de schrijver van Kronieken neemt deze integraal over. Zij geeft *de betekenis van de tempel voor mensen* zuiver weer. Vergeving is daarin een terugkerend refrein (2 Kronieken 6,18-39):

HEER, mijn God, hoor het smeekgebed van uw dienaar aan en luister naar de verzuchtingen die ik tot u richt. Wees dag en nacht opmerkzaam op wat er gebeurt in

deze tempel, de plaats waarvan u zelf hebt gezegd dat daar uw naam zal wonen, en verhoor de smeekbeden die uw dienaar en uw volk Israël naar deze tempel richten, aanhoor ons gebed, aanhoor ons en schenk ons vergeving. (...)

²⁸ Wanneer er in het land hongersnood of pest uitbreekt, wanneer het gewas wordt getroffen door korenbrand, meeldauw of vraatzuchtige sprinkhanen, wanneer het volk in eigen land door vijanden bedreigd wordt, wanneer er kortom bij enige ramp of ziekte ²⁹ ook maar iemand van uw volk Israël een smeekgebed tot u richt en zijn handen heft in de richting van deze tempel – ieder gebukt onder zijn eigen leed en verdriet –, ³⁰ aanhoor hem dan vanuit de hemel, uw woonplaats, en vergeef hem. Geef hem wat hem toekomt, want u weet wat er in hem omgaat. Alleen u kunt immers de mens doorgronden. ³¹ (...)

³⁶ Wanneer ze tegen u zondigen – er is immers geen mens die niet zondigt – en u hen uit woede uitlevert aan vijanden die hen gevangennemen en meevoeren naar een ander land, hetzij ver weg of dichtbij, ³⁷ en wanneer ze dan in hun ballingsoord tot inkeer komen en zich in dat vreemde land smekend tot u wenden en belijden dat ze hebben gezondigd, dat ze verkeerd hebben gedaan en slecht hebben gehandeld, ³⁸ wanneer ze zich in het land waarheen ze zijn weggevoerd weer met hart en ziel aan u toewijden en bidden in de richting van het land dat u aan hun voorouders hebt gegeven, naar de stad die u hebt uitgekozen en de tempel die ik voor uw naam heb gebouwd, ³⁹ luister dan vanuit de hemel, uw woonplaats, naar hun bidden en smeken en verschaf hun recht. Vergeef uw volk alle zonden en misstappen die het tegen u begaan heeft.

Kronieken bevat geen diepe gedachten. Kronieken toont in zijn weergave van de geschiedenis dat de cultische omgang met God oude papieren heeft, dat contact met God vanouds via de tempel loopt. Kronieken laat zien dat alles altijd om die tempel gedraaid heeft. Dat moet welhaast een polemische stelling zijn.

Psalm 130 als uitgangspunt: twee visies

- lezen NBV;
- wijzen op de divergerende visies op schuld en vergeving: (1) schuld blijft omdat God je die nadraagt; (2) God vergeeft en zal je bevrijden van de gevolgen van de zonde;
- de interesse van de psalm gaat niet uit naar individuele schuld maar naar de schuld van de gemeenschap, dat is naar alle waarschijnlijkheid de schuld die geresulteerd heeft in de verwoesting van Juda en in de ballingschap

Visie Ezra-Nehemia: schuld blijft omdat God je die nadraagt

- het boek Ezra-Nehemia is contemporain aan Kronieken of iets ouder.
- het boek gaat over de opbouw van een nieuwe gemeenschap in Juda, geleid door ex-ballingen die er een strakker theologie op na houden dan de bevolking die indertijd is achtergebleven, de Adonai-alone party. Geen vermenging met andere bevolkingsgroepen in de regio, zelfs niet met Judeeërs die zich met deze groepen te veel inlaten, geen vermenging met de Samaritanen (of hun voorlopers). Een zuiver volk.
- aan de basis van deze theologie en praktijk ligt een visie op schuld en vergeving die lijkt op de visie die Psalm 130 afwijst en zelfs nog extremer is. Schuld blijft zodat er op den duur een opeenhoping van schuld ontstaat, die het volk boven het hoofd zal groeien en die er toe zal leiden dat God zijn volk in de steek laat. Zelfs als het volk vermijdt opnieuw te zondigen, zelfs dan blijft de oude schuld staan. Een zwaard van Damocles. [Overigens, cumulatie van schuld tot aan de ballingschap is profetisch cliché, maar impliceert niet dat daarna de schuld blijft staan.]
- We lezen Ezra 9,1-2 en 6-15. [verg. 10,10: vergroot]
- Ik herneem de verzen 6-7 nog eens in een eigen vertaling:
Want onze ongerechtigheden zijn talrijk geworden tot boven ons hoofd,
onze schuld is groot geworden tot aan de hemel,
Sinds de dagen van onze vaders zijn wij in grote schuld tot op deze dag
om onze ongerechtigheden zijn wij prijsgegeven aan ...
-- we zien hier oude schuld die nu door nieuwe schuld groeit tot aan de hemel.

Visie Kronieken: een nieuw begin is mogelijk

- Panc Beentjes benadrukt in de tekst die ik ter voorbereiding van deze avond heb rondgezonden, dat voor Kronieken het oordeel niet absoluut is, maar een nieuw begin mogelijk is: 'Keer op keer maakt (de Kronist) namelijk duidelijk dat berouw, terugkeer tot God, onheil kan afwenden of verzachten.' 'Nooit is de toekomst bij voorbaat al compleet dichtgespijkerd!'
- In de belofte van God bij de voltooiing van de tempel staat (2 Kronieken 7,14): wanneer dan mijn volk, het volk dat mij toebehoort, het hoofd buigt, al biddend mijn aanwezigheid zoekt en terugkeert van zijn dwaalwegen, dan zal ik het aanhoren vanuit de hemel, zijn zonden vergeven en het land genezen.
- Centraal in dit vergevings- en genezingsproces staat de tempel. Daar kan het volk Gods aanwezigheid 'zoeken'. Daar krijgt omkeer gestalte.
- 2 Kron 28,13: lijkt wel Ezra, maar ligt in de mond van 'Samaritanen'.